

Efter denna föga lovande inledning ger dock Enoksen själv en i många avseenden användbar introduktion till runologin. Att hans omdöme och känsla för detaljer inte alltid är bra framgår dock tydligt, vilket följande axplock kan illustrera. Den berömda passagen hos Tacitus (98 e.Kr.) om germanernas lottkastning med hjälp av kvistar som skurits i små stavar appliceras huvudlöst av Enoksen (s. 22) på ”runornas grafiska uppbyggnad”. Om Egil Skallagrimsson påstås vid ett par tillfällen (s. 28 f.) att han ”framsade [...] rundikt”, vad nu det ska betyda. Spekulationer om betydelsen av ”namn” på runor som står bredvid varandra i runraden (s. 48) minskar också i värde när den vakna läsaren observerar att detta inte gäller för ett par av de exempel som ges. Som en fullkomligt fantastisk ”mytologisk förklaring” till att t-runan (med benämningen *Tyr* eller *tyr* ’gud’) har en variant med bara en bistav anføres (s. 75) att guden Tyr blev av med högerhanden i Fenrisulvens käftar. Vidare påstås veckodagarnas namn kunna förknippas med runornas (s. 79), med diverse pressade förklaringar som stöd. När Enoksen kommer in på glimabrottning (han är svensk mästare i denna idrott) leder entusiasmen inför brottningsmatchen i jätten Utgårdalokes hall mellan guden Tor och en gammal kvinna honom att upprepade gånger kalla Utgårdaloke för ”trollens konung” (s. 166 f.).

Eftersom litteraturhänvisningar saknas genomgående kan varken lärd eller lekt kontrollera Enoksens utsagor eller avgöra vad han lånat respektive hämtat ur egen fatatur. Det är synd eftersom hans egna bidrag därmed kanske inte uppmärksammas efter förtjänst, som exempelvis den balanserade behandlingen av runformer som dateringsinstrument (s. 45).

Bokens främsta akademiska värde ligger i den självständiga och roande genomgången av äldre runforskning. Något motsvarande finns för svenskt vidkommande bara i Björn Anderssons (s. 223 kallad Anders Andersson) idéhistoriska avhandling *Runor, magi, ideologi* (1997). Det pedagogiska värdet är större, särskilt om det är av rent nöje man är runintresserad. Noggranna genomgångar av runors form och läsning kommenterar till de presenterade inskrifterna är till stor hjälp för denna avnämargrupp. Det goda intrycket störs dock av att många förklaringar utelämnas, exempelvis hur olika inskrifter betecknas (t.ex. DR. och U.). I en hyfsat utförlig litteraturförteckning på tioalet sidor, vilken naturligtvis inte alltid arbetats in i framställningen, saknas anmärkningsvärt nog de svenska utgåvorna av själva runinskrifterna, alltså corpusverket *Sveriges run-*

inskrifter i många band (1900–), men Danmarks och Norges finns med...

Den allvarligaste invändningen måste dock riktas mot att Enoksen genomgående verkar bortse från att runorna primärt är ett skriftsystem som används för att skriva ned ett visst språk. De forntida texterna behandlas också ytterst styvmoderligt rent språkligt, förutom det mekaniska nämmandet av sambandet mellan ortografi och ljudbeteckning, och översättningarna är följaktligen utan motivation eller egentlig problematisering. Att kommentera eller förklara fornspråkens rikliga användning av exempelvis kasus faller därmed inte Enoksen in. Det hade varit både nödvändigt och av intresse för dagens läsare, särskilt om inte runintresset ska stanna vid en fascination inför dessa våra äldsta germanska skrivtecken.

Henrik Williams, Uppsala

Nordiska museet under 125 år. Hans Medelius, Bengt Nyström och Elisabet Stavenow-Hidemark (red.). Nordiska museets förlag, Stockholm 1998. 504 s. ill. English summary. ISBN 91-7108-442-8.

Många minns med glädje Nordiska museets 100-årsjubileum under Harald Hvarfners alltför korta tid som styresman. Då var det inte läge för någon minnesskrift. Turbulensen efter skilsmässan från Skansen var ännu i alltför färskt minne. Nu, 25 år senare, är en ny generation museimän verksam vid museet – eller har nyligen blivit pensionärer – och ett gott arbetsklimat tycks råda. En synlig produkt av samarbetsförmågan är den magnifika volymen *Nordiska museet under 125 år* på över 500 sidor och med ett flödande bildmaterial. Medarbetarna för såväl större artiklar som kortare bidrag har huvudsakligen hämtats från museet, och de är alltför många för att alla skall kunna nämnas här. För den grafiska utformningen svarar Lotta Luttröpp, som valt ospaltade sidor för huvudtexten medan trespaltade sidor med mindre stil (och alltför liten bildtext) ägnas åt individuella museiinsatser. Helt konsekvent genomförd är dock inte typografin. Kerstin Arcadius huvudtext ”Museilandet tar form” är mot principen trespaltad. Uppläggningsen är totalt sett något svåröverskådlig och man får ständigt vara uppmärksam på vems text man läser.

Nordiska museet förtjänar onekligen en jubileumsskrift av detta monumentala slag. Forskningsläget är

också bättre än vid hundraårsjubileet. Flera viktiga förarbeten har utkommit, som underlättat denna syntes. Fastän det redan utgavs en jubileumsskrift vid Skansens hundraårsjubileum 1991 behandlas även Skansen i Nordiska museets 125-årsskrift. Något annat hade varit orimligt, även om de båda institutionerna sedan 1963 är självständiga.

Varje skrift om Nordiska museet blir onekligen en postum homage till Artur Hazelius. Så även denna, men till skillnad från vad som tidigare skrivits, har perspektivet nu vidgats. Vi får internationella utblickar och blir medvetna om att Hazelius museiskapelse inte är den första. Det förtar knappast något av hans storhet eller av hans båda museers betydelse. Tvärtom framträder hans lyhördhet för vad som låg i tiden och kunde göras av samtiden med ännu större tydlighet. Han var inte heller själv enbart verksam på den nationella arenan. Elisabet Stavenow-Hidemark framhåller att Nordiska museets internationellt största succé sannolikt var Hazelius deltagande på världsutställningen i Paris med scener och tablåer ur allmogens liv.

Nordiska museet är ett stort stycke svensk idé- och lärdoms historia och det är därför rimligt att en fackman inom detta område som Sverker Sörlin fått göra de inledande perspektiveringarna. Han markerar med rätta läroböckernas betydelse för att skapa bilden av Sverige vid sekelskiftet 1900 liksom de nationella riternas och monumentens. De har internationella motsvarigheter men är samtidigt vanligen starkt förknippade med händelser på slagfälten.

Nordiska museets föregångare var de skandinavisk-etnografiska samlingar, som Hazelius öppnade på Drottninggatan i Stockholm hösten 1873. Bengt Nyström berättar att sista hyresgästen före Hazelius var ett vaxkabinett! Stockholmare hade alltså hunnit bli förtrogna med museer och mannekängfigurer redan innan Hazelius öppnade sitt museum. De senare utställningarna i andra fastigheter vid samma gata hindrade dock inte helhetsuppfattningen.

Det nya museet blev ett monument i sig. Hazelius talade själv om ett svenskt panteon. Likväl reducerades de ursprungliga planerna så att endast omkring en fjärdedel återstod. Det innebar givetvis också att museikonceptet ändrades. De väldiga utrymmena för kyrklig konst, ja en hel barockkyrka med plats för 900 personer, kom aldrig till stånd. Men Livrustkammaren inrymdes likväl i museet under en lång period. Elisabet Stavenow-Hidemark belyser hela processen som idag ter sig gigantisk, men som får rimligare proportioner när man

får veta att operan, riksdagshuset, konstakademien samt Oskars och Sofia kyrkor uppfördes i Stockholm under samma tid. Det reducerade konceptet genomfördes dessbättre utan avkall på kvalitet. Men på de tjänstemän som skulle få sin dagliga gärning i museet och dess bibliotek tänkte man föga. Den enda möjliga lösningen i våra dagar blev utflyttning till Julita, Garnisonen och Tumba. Men bättre hade givetvis ett nybygge varit med plats också för det värdefulla biblioteket.

Ett museitempel är tänkt att stå för all framtid och dess samlingar att bevaras evärdeligt. Man talade tidigare också om permanenta utställningar. I fortsättningen av minnesskriften får man dock veta att utställningskonceptet egentligen var föråldrat från början. Striden stod mellan ett vetenskapligt ordnat museum eller ett publikvänligt i Hazelius anda. Det blev den förstnämnda inriktningen som segrade. En professur knöts till museet, intendenterna var väl skolade och fick, som Kerstin Arcadius visar, också stor betydelse som konsulter för de uppväxande läns museerna. Den hazelianiska andan kom i stället främst att prägla Skansen. I sin insamlingspolicy var å andra sidan, som Cecilia Hammarlund-Larsson framhåller, Hazelius i hög grad inriktad på samlingarnas användbarhet för forskning. Han var noga med proveniensuppgifterna och ville gärna ha många föremål av samma slag för jämförelsens skull.

Pendeln skulle emellertid svänga på nytt. Den vetenskapliga trend som präglade utställningarna förändrades i en mera pedagogisk riktning. Redan 1923 års Göteborgsutställning medförde nya signaler, men ännu tydligare blev dessa efter Stockholmsutställningen 1930, trots att något samarbete med Nordiska museet då aldrig etablerades. Museets nye styresman Andreas Lindblom, själv konsthistoriker, gick i bräschen och vid sin sida hade han Ernst Klein, vårt lands förste museilektor. Hans Medelius behandlar denna epok, som otvivelaktigt tillhör Nordiska museet lyckligaste. Till de utställningar efter andra världskriget som gjorde störst intryck på mig själv hörde "Ur den svenska fattigdomens historia". Den signalerade samtidigt en social trend inom utställningsbyggandet. Pendeln gör emellertid fulla utslag och resulterade även i starkt vinklade utställningar av den yngsta museimanagergenerationen. En sådan handlade om hembiträderna.

Numera talar man varken om permanenta utställningar eller basutställningar. Hela utställningsverksamheten har fått projektkaraktär, vilket också innebär att deras visningsperiod från början är begränsad. Arkitekter som behövdes för uppförandet av museibyggna-

den har på nytt tillkallats men nu som utställningsbyggare. Museet byter gestalt för varje större utställning och man får vara tacksam för att den stora hallens dimensioner är så tilltagna att detta är möjligt. Om det tidigare var permanens som gällde, är det idag förändring och flexibilitet om man vill behålla publiken. Små tillfälliga utställningar har under det senaste årtiondet varvats med påkostade som "Modell Sverige". Sten Rentzhogs utställningsprojekt "Den svenska historien" fick t.o.m. regionala uppföljare vid alla de svenska läns museerna; något ganska exceptionellt.

Nordiska museets 125 år har dock inte förflutit enbart inom museimurarna. Hazelius själv reste mycket både inom och utom landet. Det är välbekant vad dessa resor betydde som inspirationskälla. Sigurd Erixon besökte varje socken i Sverige och företog också viktiga resor i Europa. Främst grundlade han dock den etnologiska fältforskning som varit så utmärkande för Nordiska museet och som hela tiden utgjort en del av dess profil. Med den angav han också en modell för den etnologiska forskning som in på 1960-talet präglade de etnologiska universitetsinstitutionerna. Denna del av museets verksamhet sammanfattas av Mátyás Szabó, som samtidigt framför vissa berättigade, kritiska synpunkter. Fastän en professur redan 1918 knöts till museet bedrevs sålunda ingen utbildning i museologi, något som kunde ha bidragit till en större samsyn mellan etnologer och konsthistoriker vid Nordiska museet. Först på allra senaste tid har Nordiska museets styresman mera kraftfullt knutit professuren till museet. Det är mera angeläget än någonsin sedan etnologin vänt ryggen åt kulturhistorien. Stockholms högskola/universitet har alltför länge profiterat på Nordiska museet.

Nordiska museet under det senaste kvartssekklet belyses av Barbro Bursell. Vad som då hände såväl forskningsmässigt som verksamhetsmässigt och organisatoriskt berörde egentligen hela Museiverige. Den ena utredningen följde på den andra. Viktigare var att man började ägna uppmärksamhet åt magasin- och dokumentationsfrågor, mindre iögonenfallande men likväl av största betydelse. Inrättandet av en enda dokumentationsavdelning, Kulturhistoriska undersökningen, var en konsekvens av att den gamla organisationen med en högrestånds- och en allmogeaavdelning skrotades. Samtidigt försvagades dock konsthistorikernas roll (arvet från Sigurd Wallin) vid museet. Harald Hvarfners gamla tanke att knyta ett forskningsråd till Nordiska museet förverkligades på Arne Furing-

stens tid och har senare ytterligare utvecklats. Ett museum av Nordiska museets format är inte längre som på Hazelius tid en "one man-show".

Nordiska museet och ekonomin kunde fått ett helt, men dystert, kapitel. Hela Hazelius verk var ett stort äventyr, och det kunde otvivelaktigt slutat illa, om han inte kunnat lita på vad som numera kallas sponsorer, inte bara i Stockholm utan i hela riket. En av hans grundtankar, sambandet mellan Nordiska museet och Skansen, drevs likväl i sank när riksdagen med en rösts övertikt beslöt att Skansen från och med den 1 juli 1963 skulle bli en självständig kommunal institution knuten till Stockholm, medan Nordiska museet skulle fortsätta sin statsunderstödda verksamhet som tidigare. Sigröd Eklund Nyström anser i sitt avsnitt härom att skilsmässan var onödig. Det är lätt att tycka så i efterhand utan att ha genomlyst problematiken. Värre är att hon mer eller mindre lastar Gösta Berg härför. I själva verket hade han som sekreterare under hela Lindbloms tid fungerat som museets VD. Ingen kände museet bättre. Berg motsatte sig i likhet med Nordiska museets nämnd skilsmässan, men ålades fullständig sekretess under förhandlingarna med staten, och det blev därför något av en chock för personalen när han måste meddela utgången. Numera hör strukturomvandlingar till de dagliga händelserna. Då var det ovanligt. Likväl friställdes ingen. Ingen av författarna uttalar sig om relationerna till Skansen idag, men jag tror knappast att någon på nytt skulle önska de båda institutionerna under samma tak. Flera av oss blev däremot förvånade över att Gösta Berg valde chefskapet över Skansen i stället för Nordiska museet – om han överhuvudtaget hade möjlighet att välja. Kanske var det för att rädda Skansen från att bli det nöjesfält kritikerna trodde skulle bli en följd av skilsmässan.

Som nämnts varvar minnesskriften brödtexen med "rutor" där mera personliga insatser belyses. I dessa passerar en lång rad män och kvinnor revy. Somliga har haft en framskjuten och synlig ställning, andra har mera verkat i det fördolda. Porträtten är stramt hållna och genomgående positivt tecknade. Sista ordet får Lars Löfgren, den nuvarande styresmannen, som av allt att döma lyckats skapa en god anda i ett svårskött pastorat.

Nils-Arvid Bringéus, Lund